

József

Bibliatanulmány az EBBE 2006. április 6-i ülésének Isten megpróbált emberei című sorozatán

Isten kipróbált emberei című sorozatunkban József alakjához érkeztünk el. József története a *Biblia* egyik legdrámaibb életútját jeleníti meg számunkra, amelyben páratlan mélységekkel és magasságokkal találkozunk. Nem véletlen, hogy Mózes I. könyvének utolsó tizen négy fejezete (37-50) a József ciklust örökíti meg. Az sem véletlen, hogy írók (Thomas Mann), zeneszerzők (Händel), festők (Rembrandt, Ferenczy Károly) oly gyakran fordultak jól ismert bibliai történethez.

Ma délután azonban nem kultúrtörténeti eszme-futtatást akarunk végezni, hanem lelki épülésünk céljából fordulunk József alakjához. Hitünk értelmében az ő története is a mi tanulságunkra íratott meg. *Genezis* könyvének utolsó tizen négy fejezetén keresztül ma is Isten szól hozzánk. József történetében is maga Isten a főszereplő és a cselekvő, aki minket akar bevonni az ő történetébe. Meglátjuk majd az is, hogy számos ponton József Jézus előképe, sőt az ő történetét igazán csak a Krisztus-esemény fényében tudjuk megérteni és értelmezni. Mi, keresztények, a beteljesedés felől szeretjük nézni az ígéretek, 'hátról előre' szeretjük olvasni a *Szentírást*, hűségesen a héber *Biblia* szelleméhez. Azt a bibliaolvasási módot tekinthetjük a hívő

hűséges, konfesszionális olvasás művészetének³, amely a *Szentírást* az egyház hitelveinek fényében, egy összefüggő drámai történetként fogja fel. Fontos ezt hangsúlyoznunk, mert felvilágosodással kezdődő modern, történet-kritikai olvasás sokszor dezintegrálta a teljes *Szentírást*, s az „*Írás föl nem bontható*” (οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή [*Jn* 10,35.]) 'miniatűr hermeneutikája' (Bolyki János) mintha elvesztette volna jelentőségét.

A József-történetet az *Újszövetség* István vértanú védőbeszéde révén üdvtörténeti összefüggésbe helyezi (*Csel* 7,9-18.), ám *Zsid* 11,21-22-től eltekintve további direkt utalást nem találunk a József-történetre. (Majd meglátjuk, hogy tartalmi utalást, párhuzamot annál inkább észrevehetünk.) Érdemes még megjegyeznünk, hogy fennmaradt az I. századból egy nem-kanonikus görög nyelvű regény, *József és Aszenáth*⁴, amely a zsidó férfiú és az egyiptomi papseleány szerelmé-

„*Kilenc tézis a Szentírást értelmezéséről*”: 1. A *Szentírást* Isten világteremtő, ítélő és üdvözítő tetteinek igaz történetét beszéli el. 2. Az egyház hitelveinek (*regula fidei*) fényében helyes, ha az *Írást* összefüggő drámai narratívának fogjuk fel. 3. Az *Írás* hű értelmezése megköveteli, hogy a bibliai narratíva egészét figyelembe vegyük: az *Újszövetséget* nem érthetjük meg az *Ószövetség* nélkül, amint az *Ószövetséget* sem érthetjük meg az *Újszövetség* nélkül. 4. A bibliai szövegek jelentését nem korlátozhatjuk az eredeti szerző szándékára. A zsidó és keresztény hagyományokkal összhangban azt valljuk, hogy az *Írások* jelentése többretegű és összetett, és minden réteg Istentől, a teljes dráma szerzőjétől származik. 5. A négy kanonikus evangélium az igazságot beszéli el Jézusról. 6. Az *Írás* hű értelmezése azt kívánja, és egyúttal feltételként is szabja, hogy részesei legyünk az Isten megváltó cselekedetei által létrehívott közösségnek — az egyháznak. 7. Az egyház szentjei útmutatást adnak a *Szentírást* értelmezéséhez és megszólaltatásához. 8. A keresztényeknek különféle egyházon kívüli személyekkel párbeszédben kell olvasniuk a *Bibliát*. 9. Életünket az Isten országának 'már'-ja és 'még nem'-je közti feszültség határozza meg; következésképpen az *Írás* az egyházat a 'megkülönböztetés' folyamatos gyakorlására hívja, vagyis hogy a világban ma is működő Szentlélekbe vetett hittel folyamatosan létrehozza a szent szövegek 'friss' olvasatait. In Ellen F. Davis – Richard B. Hays (szerk.): *The Art of Reading Scripture*. Grand Rapids, Michigan, Cambridge U. K. Ford. Tóth Sára (szerző megnevezése nélkül).

József és Aszeneth. Ókori regény József pátriarkáról és feleségéről, az egyiptomi Aszenethről. Görögül fordította: Bolyki János. Kolozsvár, Koinonia, 2005.

ről szól, pontosabban Aszenáth megtéréséről, hogy a szépséges pogány leány miképpen ismerte fel és dicsőítette Izrael Istenét.

József nevének jelentése: „tegyen hozzá, szaporítsa az Úr” ill. „Adjon nekem az Úr még másik fiút is” (1Móz 30,24.) Nem véletlen, hogy amikor a haldokló Jákób megáldja tizenkét fiát, Józsefet „termő fa ágá”-nak (1Móz 49,22-26.)⁵

I. Egy dráma kilenc felvonása — lelki tanulságokkal

József születéséről 1Móz 30-ban értesülünk. Tudjuk, hogy József Jákób második feleségétől származó fia. Jákóbot, a csalót, aki furfanggal megszerezte az elsőszülöttséget, nagybátyja, Lábán becsapja, mert hét évi szolgálat után idősebbik leányát, Leát adja hozzá feleségül. Jákób azonban hajlandó volt további hét éven keresztül szolgálni Lábánnak, hogy az általa szeretett 'szép arcú' Ráhel elnyerje. Lea fiút szült Jákóbnak, ám Ráhel hosszú időn át nem tudott teherbe esni. Isten azonban megemlékezett róla és megszülte Józsefet. Később a második, Jákób fiai közül a legkisebb gyermek, Benjámin születése közben azonban Ráhel meghalt (1Móz 35,19.) Ezzel is magyarázható, hogy Jákób kitüntetett módon szerette a fiatalon elhunyt Ráheltől származott Józsefet és Benjámint.

A József-dráma első felvonása egy elkényeztetett tizenhét éves fiúról szól. Ő a 'papa kedvence', akinek Jákób 'tarka ruhát készíttetett'. Ő az 'álmúrfi', a 'ficsúr', aki bár együtt legelteti a nyáját testvéreivel,

⁵ „Termő fa ága József, termő fa ága forrás mellett, ágai átnyúlnak a kőfalon. Ezért keserítik, nyilazzák, kergetik az ijászok. De mozdulatlan marad íja, feszülnek izmos kezei Jákób erősségének kezétől, onnan, Izrael pásztortól, kősziklájától, atyád Istenétől, ki megsegít téged, a Mindenhatótól, aki megáld téged az ég áldásával felülről, a lent elterülő mélység áldásaival, az emlők és anyaméh áldásaival. Atyád áldásai erősebbek az örök hegyek áldásainál, az örök halmok gyönyörűségénél. Szálljanak József fejére, a testvérek közt megszenteltnek fejére.” (1Móz 49,22-26.)

rossz híreket hord róluk apjuknak. Ő a stréber, az árulkodó a tizenkettő között. Milyen rosszul eshetett a testvéreknek, hogy mindenben ezt a kotnyeles kamaszt részesíti apjuk előnyben! Nem kell pszichológusnak lennünk ahhoz, hogy a testvérféltékenység motivációit itt azonnal felismerhessük. Úgy érezték, hogy apjuk igazságtalan azzal, hogy szeretetével, figyelmével csak Józsefet, a kis kedvencet tünteti ki. Egyre több okuk támad, hogy meggyűljék Józsefet: József ugyanis álmokat is lát, s — nem igazán bölcsességre valló nyíltsággal — elmondja ezeket az álmokat testvéreinek. Az ő kéréje felkelt és állva maradt, amíg testvérei kéréi meghajoltak az ő kéréje előtt. Ebben testvérei egyértelmű jelt látnak arra nézve, hogy József uralkodni akar rajtuk, föléjük akar keveredni. Amikor egy másik álmát, amelyik arról szólt, hogy leborul előtte a nap, a hold és tizenegy csillag, elbeszéli apjának és testvéreinek, apja meg is dorgálja. Az indokolatlanul kiválasztottnak, s e kiválasztottsággal arrogáns módon dicsekvő testvérrel szemben természetes emberi reakció az irigység, a féltékenység, a gyűlölet. Szükségszerűen vezet ez a gyilkosság gondolatáig. A testvérrivalizáció régi mintája: Káin és Ábel, Ézsau és Jákób konfliktus éleződik ki.

A második felvonás helyszíne Dótán. Józsefet apja a Hebron völgyéből Sikembe küldi, hogy az állatokat legeltető testvéreiről beszámoljon neki. Ez is egy elegáns kitüntetett pozíció: Józsefnek nem ugyanazt a nehéz munkát kell végeznie mint a testvéreinek, a tarka ruhába öltöztetett testvér olyan, mint egy fehér kesztyűs diplomata a pásztorok között. József a testvéreket Dótánban találja meg. Amint meglátják a testvérek a nagyképű álmodozó apja-kedvencét, azonnal össze-súgnak: „Öljük meg őt!” (Egy későbbi Midrás szerint Simeon tette a testvérgyilkos javaslatot.) A könyv szerzője azonban csak Rúben és Júda nevét említi. Rúben javasolta, hogy inkább egy kútba dobják, talán azért, hogy később visszajuthasson apjához. Józsefet megfosztották tarka ruhájától és bedobták a kútba, amelyben nem volt víz. Mi sem jellemzi jobban a testvérek érzéketlenségét és izléstelenségét, hogy ezek után „leültek enni”. Júda viszont azzal az ötlettel állt elő,

hogyan adják el testvérüket az éppen arra járó karavánnak. Miközben a testvérek étkezni voltak, midjáni kereskedők kihúzták a kútból Józsefet, s ők adták el őt az izmaeliaknak. Mire visszatérnek a kúthoz, József már nincs ott. Rúben, az elsőszülött felelősséget érez és megszaggatja a ruháit. A többiek levágnak egy kecskebakot, s annak vérébe mártják bele József tarka ruháját, s azt viszik Jákóbbhoz, hogy azt a látszatot keltsék, hogy testvérüket egy vadállat ölte meg. Az első felvonás magassága után József megtapasztalja a mélységet.

A **harmadik felvonás** a mélységből Józsefet ismét a magasba emeli. Potifárnak, az egyiptomi testőrök parancsnokának a házába kerül. „Az Úr Józseffel volt”, s ezért szerencsés ember lett. Hamarosan kiderül, hogy József mennyire tehetséges: amihez csak hozzáfog, eredményes lesz. Akivel az Úr van, annak minden cselekedetén az Úr áldása van. A kísértések és a próbatételek éppen akkor jelentkeznek, amikor minden olyan jól megy. Isten hagy minket kísérteni, hogy megpróbáljon bennünket. Pál apostol írja, hogy sohasem hagy minket a mi erőnkön felül kísérteni, sőt a kísértéssel együtt elkészíti a szabadság útját (1Kor 10.) Jakab apostol pedig egyenesen arra szólít fel, hogy örüljünk a kísértésnek: „Teljes örömmel tartásotok, testvéreim, amikor különféle kísértésekbe estek, tudván hogy hitetek próbája állhatatosságot eredményez.” (Jak 1,2-3.) Igen, Isten megmér bennünket és formálni akar bennünket a kísértések által. A szép arcú és szép természetű Józsefet, akinek annyi szenvedés után most egyszer végre jól ment a dolga, átadta a kísértésnek. Potifár felesége szemet vetett Józsefnek, s megpróbálja rávenni arra, hogy vele háljon. József Potifár iránti felelősségre és Isten törvényére hivatkozik: „Hogyan követhetném el azt a nagy gonosztságot, vétkezve az Isten ellen?!” Amikor Potifár felesége erőszakkal akarja elcsábítani Józsefet, ő elszalad, elmenekül. Vannak olyan helyzetek, amikor a menekülés az egyedüli bátorság. Akivel az Úr van, akinek lelke Istennel van tele, az nem kedvező terep az ellenség kísértéseinek. Ha kísértéseinkben minden ellenállás nélkül elbukunk, ez annak a jele, hogy lelkünk üres, nem Isten lényével telített. Ezért fontos, hogy Istennel legyen rendezett a

kapcsolatunk, akár magasságban, akár mélységben vagyunk. „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” Az Úr Józseffel volt, József az Úrral volt. A babiloni fogságba került Dánielről jegyezte fel az Írás, hogy „Dániel elhatározta, hogy nem szennyezi be magát a király életével”. Akiben a hit sziklaszilárd, az megáll a kísértések idején.

A **negyedik felvonás** ismét mélypont. A sértett Potifárné hamisan vádolja Józsefet az uránál, aki őt ezért börtönbe veti. Isten most ezzel a próbatétellel neveli Józsefet. Van olyan magyarázó, aki úgy fogalmaz, hogy József Isten kohójába kerül. Akivel azonban az Úr van, az fogolyként is szabad. Istenhez való hűségért Isten emberei sokszor viseltek „bilincseket és börtönt” is. Az ‘igaz’ embereket ugyanis nem tudja elviselni a hamis világ. Börtönbe került ekkor a fáraó két főembere, a pohárnok és a sütőmester is. Józsefnek itt egy eddig nem ismert karizmája nyilvánulhat meg. Azt tudtuk róla, hogy álmokat látott, de itt az is kiderül, hogy mások álmát is meg tudja magyarázni. A főpohárnok három kivirágzó szőlővesszőről álmodott, amelynek szemeit ő belefacsarta a pohárba és átadta a fáraónak, a sütőmester pedig három kalácsot látott a fején három kosárban: a felső kosárban lévő süteményt, amelyben a fáraónak járó kalács volt, a madarak megették. József megfejti az álmot: a főpohárnok álmának jelentése, hogy ő kiszabadul, a főpohárnok álmának jelentése, pedig az, hogy a fáraó felemeli őt, de hamarosan fel is akasztatja. Érdeemes megfigyelnünk, hogy József kendőzetlenül mondja meg az igazságot Isten főembereinek. Van azonban itt egy olyan mozzanat, ami arra vall, hogy Józsefnek még mindig van tanulnivalója Isten iskolájában. Miközben József a főpohárnok álmának pozitív jelentését tolmácsolja, hozzáteszi a magyarázatához: „De ne feledkezz meg rólam, amikor jó dolgod lesz, és légy hozzám hűséges, emléts meg engem a fáraónak és vitess ki ebből a házból”. József itt olyasmit kér a főpohárnoktól, amit egy igazán hívő ember csak Istentől kérhet. De József itt túlságosan emberi, túlságosan gyenge, ugyanis az emberben bízunk: protekcióért folyamodik. Nemhiába mondja Jeremiás próféta. „Átkozott az a férfi, aki emberben bíz... Olyan lesz mint a bokor a pusztában...

De áldott az a férfi, aki az Úrban bízik... Mert olyan lesz, mint a víz mellé ültetett fa" (Jer 17,5-6.)

A kiszabadult főpohárnok természetesen megfélelkezik Józsefről, s ő még két évig a börtönben sínylődik, s ez idő alatt egészen biztos megtanulja azt, hogy bizodalját csak az Istenbe vetheti.

Az **ötödik felvonás** a fáraó álmának megfejtése és József minden ediginél magasabb pozícióba való emelkedése. A fáraó álma a hét szép kövér tehenet felfaló hét rút tehénről és a hét kövér kalászt elnyelő hét sovány kalászról szól. A fáraó álmát senki sem tudta megfejteni, ám ekkor a főpohárnoknak eszébe jutott a héber ifjú. József elmagyarázza, hogy a két álom ugyanazt jelenti: hét bő esztendő hamarosan követ majd hét szűk esztendő, de ezáltal az Isten figyelmezteti a fáraót, hogy országa fölé rendeljen egy olyan felügyelőt, aki gondoskodik majd a felesleg elraktározásáról, s így a hét szűk esztendő alatt senki sem szenved majd inséget. Fontos észrevennünk, hogy itt is Isten cselekedett, hiszen Ő adott olyan álmot a fáraónak, amit csak József tudott megfejteni. A fáraónak annyira megtetszett József beszéde és javaslata, hogy egész Egyiptom felügyelőjévé nevezi ki: ő lesz az ország második embere. József egyiptomi nevet is kap: Cáfénat-Panéah lesz, ami azt jelenti: az élet bőségének hordozója. A börtönben felejtett rabszolga egyik napról a másikra az ország második emberévé válik. Nem a főpohárnok, hanem Isten segített rajta. Szédületes magasságba emelte: ujjára pecsétgyűrűt húztak, gyolcsruhába öltöztették, nyakába aranyláncot tettek. Feleséget is talál magának: elveszi Ászenatot, Pótiférának, az Őn papjának a leányát, s tőle fiai is születnek: Manassé és Efraim.

Mily gyakran tapasztaltuk, hogy demoralizáló hatása van annak, ha egy ember hirtelen nagyon mélyre, vagy hirtelen nagyon magasra kerül. A túlságos nagy gazdagság, a túl sok hatalom ugyanúgy deformálhatja az embert, mint a nyomor és a szabadságtól való megfosztottság. Ezért kéri a *Példabeszédek* könyvének írója az Urat, hogy se szegénységet, se gazdagságot ne adjon neki, hanem hozzá illő eledellel táplálja. Józsefet azonban már megedzette lelkileg Isten kohója.

Neki már nem ártott a hirtelen felemelkedés, hiszen ő megtanult szükkölni és bővölni is. Normális ember ugyanúgy beleroppan a hirtelen előléptetésbe, mint a váratlan rabszolgasorba. A *Zsidókhöz írt levél* szerzője ír oly szépen a hit hőseiről:

„Ezek hit által országokat győztek le, igazságot szolgáltattak, ígéreteket nyertek el, oroszlánok száját tömték be, tűz erejét oltották ki, kard élétől menekültek meg, betegségből épültek fel, háborúkban lettek hőökké, idegenek seregeit futamították meg... Másokat viszont megkínóztak, akik nem fogadták el a szabadulást... Mások megszégyenítések és megkorbácsoltatások próbáját állták ki, sőt még bilincseket és börtönt is. Megkövezték, megégették, szétfűrészelték, kardélre hányták őket; juhok és kecskék bőrébe bujdosnak, nélkülözve, nyomorogva, gyötrődve, sínylődve azok, akikre nem volt méltó a világ; bolyongtak pusztában és hegyeken, barlangokban és a föld szakadékaiban.” (Zsid 12,33-38.)

A keresztény hívő élete is arról kell, hogy tanúskodjék, hogy nem az számít, a világ rendjében fent vagyunk vagy lent, hanem az, hogy az Úr velünk van, s így akár a mélységekbe visz le, akár a magasra vezet, akkor is Őt tudom dicsérni, hogy áldott az Ő neve!

Eddig azt láttuk, hogy József Isten megpróbált embere, aki Isten kohójában minden salaktól megtisztult, kijárta Isten iskoláját és megállta a próbát.

A József-történet második fele, a hatodik, a hetedik, a nyolcadik és a kilencedik felvonás arról szól, hogy Isten megpróbált emberéből Isten próbáló embere lesz.

A **hatodik felvonás** arról szól, hogy József testvérei a nagy éhínség idején Kánaán földjéről Egyiptomba jönnek. József, mint az ország kormányzója, árulta a gabonát, s ő azonnal felismerte testvéreit, azok őt nem ismerték meg. József, a megpróbált ember, most saját testvéreit teszi próbára. Kémeknek nevezi őket, s ennek ellenkezőjét csak azzal bizonyíthatják, ha legkisebb testvérüket, Benjaminget is maguk-

kal hozzák. Ám addig Simeonnak ott kell maradnia fogolyként. József a szemük láttára kötöteti meg Simeont. A testvérek egymás között anyanyelvükön beszélnek, nem sejtven, hogy József érti őket. Most is elsőszülött Rúben szólal meg, aki azonnal a közös bűnükre emlékezteti őket. Amikor József ezt meghallja, elfordul és sír. Íme, a testvérek, akik Józsefet egykor kiszolgáltatták, most ők lettek kiszolgáltattak. József nagyvonalúan titokban pénzt rejtett a zsákjuk szájába, s amikor a visszaúton a testvérek ezt észrevették, megremegtek, hogy az Isten cselekedett velük.

A **hetedik felvonás** arról szól, hogy az oly sok hitpróbát kiállt agg Jákób élete alkonyán ismét Isten kohójába kerül. Hogy ő engedje el Benjamins, a szeretett Ráhelnek egyetlen megmaradt gyermekét?! Ahhoz a furcsa egyiptomi kormányzóhoz, aki még Simeont is fogva tartotta? Elveszítette egyszer Józsefet, majd Simeont, s most az utolsót, a legdrágábbat szolgáltassa ki a furcsa egyiptomi főember szélyeinek? Először még hallani sem akar arról, hogy Benjamin is elmenjen a többiekkel Egyiptomba. Az éhínség azonban Kánaánban is egyre súlyosbodott. A gabona mégis kellene, hogy életben maradjanak. Ekkor Júda azt kéri apjától, hogy engedje el Benjamins, mert ő majd kezeskedik érte. *„Ha nem hozom vissza, és nem állítom eléd, egész életemben viseljem vétkem terhét.”* (1Móz 43,9b.) Jákób így öreg korára megtanul lemondani arról, amihez annyira ragaszkodott.

A **nyolcadik felvonás** az egyik legdrámaibb, leginkább szívfájdító jelenet. Az egykoron csaló testvérek most becsületesen visszahozzák a váratlanul kapott pénzt. Amikor József megpillantja egyetlen édestestvérét, Benjamins, a benső szobájába megy, hogy kisírja magát. Megvendégeli őket, Benjaminsnak ötször nagyobb adagot ad, mint a többi testvérének. Ám a testvérek megpróbáltatása ezzel még nem ér véget. A legnagyobb megpróbáltatás csak ezután következik. Mielőtt visszaindulnak, egy ezüstserleget csempésztet Benjamin zsákjába, majd háza felügyelőjét utánuk küldi, aki mindegyik zsákját végigkutatja, s a végén Benjamin zsákjában megtalálja azt.

Döbbenet lesz úrrá a testvéreken. Micsoda szégyen ez számukra! Benjamin így bánt a jötevőjükkel. Visszatérnek Józsefhez. Júda szóval meg először: *„Isten hozta napvilágra szolgálid bűnét.”* (1Móz 44,16b.) S felajánlja, hogy rabszolgaként Józsefnél maradnak. Ám József csak Benjamin büntetéséhez ragaszkodik. Júda elmondja Józsefnek, hogy ő kezességet vállalt Benjaminért, s ezért arra kéri Józsefet, hogy Benjamin helyett hadd maradjon ott ő rabszolgának. (Íme: a helyettes áldozat egyik előképe!)

Ez az a drámai pillanat, amikor József már nem bírja tovább a tetetést: hangos sírásra fakad és felfedi önmagát: *„Én vagyok József! Él-e még az én apám?”* (1Móz 45,3b.)

Erre a többiek annyira megrémültek, hogy válaszolni sem tudtak. József bátorítja és közelebb hívja őket: *„Én vagyok József, a testvéretek!”* (1Móz 45,4b.) Ez a mondat már némileg bátorítja őket. A még mindig hallgató testvérek számára a harmadik mondat így hangzik: *„azért küldött el engem Isten előttetek, hogy életben maradjatok.”* (1Móz 45,5b.) József most már nem próbálja, hanem tanítja a testvéreit: *„Tehát nem ti küldtetek ide, hanem Isten, aki engem a fáraó első emberévé... tett.”* (1Móz 45,8) A megrázó jelenet végén József és Benjamin egymás nyakába borulva zokog. Gazdagon megrakott szekerekkel indultak vissza a testvérek apjukhoz.

Az utolsó, **kilencedik felvonás** arról szól, hogy amikor a vén Jákób megtudja, hogy József él, felkerekedik a mintegy hetven leszármazottjával és elindul Egyiptomba. József és Jákób találkozása ismét egy szívrondító és könnyfakasztó mozzanat. Jákób először a fáraót áldja meg, majd József fiait: az elsőszülött Manassének járó áldást Efraim kapja, aki pedig nem volt elsőszülött, s ezzel a primogenitúra törvényének már a saját életében megtapasztalt felülírását ismétli csak meg. Jákób a halála előtt még megáldja tizenkét fiát, majd a szemét József zárja le. Apjuk halála után a testvérek egykori vétküik miatt még mindig féltek Józseftől, s ezért leborultak előtte és szolgálataikat ajánlották fel.

József szívében a megbocsátás és kiengesztelés azonban teljes volt. Ezzel a jézusi szóval biztatta őket: „*Ne féljete!*” (1Móz 50,19b), ekkor mondta a jól ismert mondatot: „*Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt*”. (1Móz 50,20a.)

II. Luther értelmezése

Hadd idézzem itt fel Luther értelmezését, aki számára az önazonosságát a testvérei elől eltitkoló József a rejtőzködő Isten (*deus absconditus*) számunkra érthetetlen cselekedeteit példázza, azt a teológiát, miszerint Isten leggyakrabban önmaga ellentétének maszkjába (*sub contrario suo*) rejtőzik el.

Luther tíz éven keresztül (1535-1545) írta a Genézis könyvéről szóló kommentárját. Nem sokkal a halála előtt tudta csak befejezni. József szerepjátása, játéka Luthert Isten sajátosan művészi 'játékára' emlékezteti, aki éppen azért játszik velünk, hogy a képmutatásunkat, önbecsapásunkat ugrassza ki. József jó példa arra, hogy Isten meggyötri az övéit, amikor elrejtőzik, mint Isten, s úgy jelenik meg, mint zsarnok, aki megkínoz és megaláz bennünket. A végén azonban Ő is lerántja magáról a maszkot, mint József, s felkiált: „*Én vagyok a Te Istened!*”

Józsefet is megalázta, meggyötörte Isten. Kijárta ő az Isten iskoláját, s ezért válhatott olyan szent életű bölcs emberré. Isten őt pokoli mélységekbe taszította, a kétségbeesés szakadékába, de József a megpróbáltatások idején is megőrizte hitét.

József most már mintegy 'Istenként' alázza meg és fegyelmezi testvéreit. Mindezt csak azért teszi, hogy majd felmagasztalhassa őket. József ezért Isten kormányzásának kiemelkedő példája. Isten mindezt azért mutatja meg, hogy minket is megszabadítson, megtisztítson a bűneinktől. Nem akar nekünk nyugtot hagyni, hogy elaludjunk és horkoljunk, hiszen ha békességünk és nyugalmunk van, akkor nem imádkozunk. Ezért kell bennünket neki állandóan felkavarni nyugtalanítania. Talán olyan nagy szenvedés nekünk nem jut osztályrészül, mint a mártíroknak, akik börtönbe jutottak és vérüket onto-

ták, de minket is gyötör lelki megpróbáltatások, fájdalmak, szomorúság által. Ha ezt nem tenné, elvesznénk a bűneinkben.

Luther felkészíti a hívőt arra, hogy Isten önmaga ellentétének maszkjába rejtőzik. Szokatlan és idegen munkát végez: kínoz, gyötör bennünket, még azt is elhiteti velünk, hogy Ő a Sátán, ha nem bízunk benne eléggé. Felfuvalkodottságunkat, vallásos kegyességünket akarja összetörni, hogy neveljen és gyógyítson bennünket, hogy immáron megtört szívvel és énnel rendületlenül bizzunk az ígéréteiben, az Ő valódi arcában, s az igazi cselekedeteiben!

„*Isten játszik velünk és ezt mondja: mivel a képmutatásodban olyan jól érzed magadat, hízelegsz magadnak, s arról álmodozol, hogy minden bűntől megtisztultál, íme feltárom neked és megmutatom önmagadnak, hogy ki vagy az én szememben, és lerántom rólad az önelégültség és a képmutatás maszkját.*” (LW 7,238)

Amikor Luther a kommentárjában Gen 45,5-höz ér, amikor József felfedi magát a testvérei előtt, ezt írja: „*Isten néha eltakarja és elrejtí önmagát, nehogy mi Őt felismerhessük, és reá nézhessünk. A valóságban Ő az élet, a dicsőség, az öröm, a béke Istene; ez az Isten valódi arca. De néha eltakarja Önmagát és maszkot ölt Magára, s úgy jelenik meg előttünk, mintha a harag, a halál és a pokol Istene lenne.*” Más helyen ezt Luther Istennek a 'szokatlan', 'furcsa' cselekedetének (*opus alienum*) nevezi, s ezt állítja szembe az Ő szeretetével és kegyelmével, ami az Ő igazi cselekedete (*opus proprium*).

III. József mint Krisztus előképe (krisztocentrikus olvasás)

A József-történetet mi, keresztények, több szempontból is mint a Jézus-történet előképét olvashatjuk. Természetesen amíg József tökéletlen ember volt, Jézus maga volt a tökéletes Isten, ám kettejük történetében mégis számos motívum cseng egybe.

Mindketten Isten kiválasztottjai, olyanok, akiről elmondható, hogy „*az Úr vele volt*”. Cseri Kálmán az ilyen embertípus hét jellemző vonását emeli ki: 1. Az ilyen ember elpusztíthatatlan. 2. Aki az Istennel van, áldás lesz mások számára is. 3. Aki Istennel jár, az titkokat tudó ember. 4. Akivel Isten van, az tud várni. 5. Az ilyen ember a legnagyobb kísértések között is meg tud állni. 6. Az Istennel járó ember képes megbocsátani és a saját sérelmét elfelejteni. 7. Az ilyen ember vállalni tudja az igazságtalan szenvedést is.

József Isten embere lett, akinél a hit szava felülkerekedett a vér szaván. Isten embere nem saját érzéseit fejezi ki, hanem önmagát megtagadva transzparensként Isten akaratát képviseli. József azért rejti el egészen az utolsó pillanatig saját emberi könnyeit testvérei elől, mert neki Istent kell számukra képviselnie.

Amiképpen Józsefet saját testvérei árulták el, ugyanúgy Krisztust saját zsidó testvérei, a papok és a farizeusok *'szolgáltatták ki'*. Az irigység és a féltékenység indította József testvéreit arra, hogy meg akarják ölni, illetve, hogy eladják őt. Ugyanígy Krisztus *'testvérei'*, a zsidó főpapok és farizeusok is irigyek és féltékenyek voltak Krisztusra. Attól féltek, hogy a Messiás elvonja a figyelmet róluk, s ezért szolgáltatták ki Őt a római hatóságnak. Megölték, hogy ne lehessen király, s észre sem vették, hogy ezzel éppen a királyságát segítették elő.

Ahogy József is a rabszolgasága által családja megmentője, Krisztus a szolgai forma és a kereszthalál által lett az emberi nem megváltója. József történetében a *Filippibeliekhez írt levél* Krisztus-himnuszára ismerhetünk: „*megüresítette Önmagát, szolgai formát vett fel, ... és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért fel is magasztalta Őt Isten mindenek fölé...*” (Fil 2,7-9.)

Egy amerikai teológus rámutat, hogy József történetét az egyházatyák és a középkori szerzők Krisztus halálának és feltámadásának előképeként olvasták, s a hívő, konfesszionális bibliaolvasás értelmében nekünk is térden állva illene ezt a könyvet olvasnunk.⁶ A közép-

⁶ Gary Taylor: *Joseph and the Passion of Our Lord*, in Ellen F. Davis—Richard B. Hays (szerk.): *The Art of Reading Scripture*. Grand Rapids, Michigan,

kori *Biblia Pauperum* képeinek tanúsága szerint a József kútba való bedobása a sírba helyezés előképe. Jákób számára József meghalt és feltámadott. A (mégis) élő Józseffel való találkozás öröme egyértelműen a feltámadott Jézussal való találkozás előképe.

József és a testvérek katartikus kiengesztelődése pedig a Krisztusban nyert bűnbocsánat előképe. A testvérekről írja Cseri Kálmán: „*Most, amikor az ítélet rájuk szakad és már látják bűneiket, készen állva a következmények vállalására, ekkor hangzik el testvérük ajkáról a kegyelem evangéliuma... A bűnbocsánat jó híre azonban csak azután hangozhatott el, miután az ítélet súlya rájuk nehezedett. Józsefnek ekkor megadatott, hogy hirdethette nekik a kegyelem öröme üzenetét. Am ez csak szent embereknek adatik meg. És szent az, aki nem mindig csak Isten embereként.*”⁷

Fabiny Tibor

Cambridge U. K. pp. 198-215.

Cseri Kálmán: *József. Isten iskolájában*, Budapest, Harmat, 2003. 133. old.